

մեր մեկնութեան մէջ ոչ մէկ մուրական զազափարի գոյութիւնը քիչ մը զարմանալի է, և մեզ կարծել կու տայ որ այդ մեկնութիւնը հաւանաբար կատարած ըլլայ ղեռ կրօնական խնդիրները չսկսած, այն է 320էն առաջ:

Յարկ կատարած փոքրիկ հետազոտութիւններուն իբր խորհրդաւոր գործածած եմ հետեւեալ գրքերը. — Յունական Հայրախօսութիւն, հտ. ՀԳ. էջ 463. — *Fessler-Jungmann, Institutiones patrologiae*, Inspruk Հտ. Բ. ա մասն 3-4. Batiffol — *La litterature grecque — Բարիզ* 1898, էջ 278. *Duchesne — Histoire ancienne de l'Eglise — Բարիզ* 1908 հատ. Բ, էջ 196. *Bardenheuer — Patrologia — Խոպ.* Թարգմ. հտ. Բ, էջ 9-10. Հոովժ. *Revue Biblique — Սպրինգ* 1912, էջ 294-295. *Dictionnaire de Théologie Catholique — A. Vacant et Mangenot — հատ. Ե. սինակ* 1537-1539 — Եւ այլ զանազան փոքրիկ հրատարակութիւններ:

Մինչև հիմա մեր ըսածը գրական գանձի մը յայտնութեան մասին էր, որուն հոսը միայն Եւրոպացիին առած է շղթաներու մէջ, բայց տեսքը չի գիտեր: Սքանչելի գանձ մ'է որ հայ մատենագրութիւնը ի լոյս բերած է դարեւու մթութենէն, ասով ուրախ ենք ցուցնելու թէ հայը շատ վաղուց ի վեր — մինչ Եւրոպացիին ղեռ վայրենի էր — գրական բարձր զազափարով և զարգացմամբ օժտուած էր. լայնամիտ ըմբռնումով նոյն իսկ մուրեհալին գեղեցիկն ալ լաւն ալ ընդունելու, սրբելով և մերժելով փտածը, թոյնը: Այսօր անգամ մ'ալ մեր հրատարակութեամբ կ'ուզենք գիտական աշխարհի ցուցնել, թէ հայ լեզուն, հայ մատենագրութիւնը և ամբողջ հայութիւնը ոչ թէ իրենց ցաւերուն համար կարեւորութեան արժանի՝ այլ իրենց բարձր յատկութեանց և արժանեաց համար իրաւունք ունին ապրիլ ամենազարգացեալ ազգերու շարքին մէջ:

Հ. Վ. ՅԱԶԱՆԵՏԵԱՆ

ՍՆԱՄԷՃ “ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԵՆՈՒԿՆԵՐ”, ՀՈՐՈՅԻ

Ամեն մարդ իրատեք ունի քննարան չունիւ. Հորոյին՝ այդ իրատեքը ոչ որ կրնայ ժխտել. բայց ամենուն տրուած չէ ամեն բանի հաստատարպես խելք հասցնել և ողջմտութեամբ դատել և ըստ այնմ կշարատ կարծիքն յայտնել, ուսուցանել:

Երեւելի հանձարներ, գիտենք, յարգեր են խաւարնազունից դիտողութիւնները և դատողութիւնները՝ երբ նկատուր են որ խօսողն մասնագետ է և հմուտ իր արտօնութիւն. բայց երբ մէկն համարէ է և բերուտ, ըստ խորեւանայն, սարկելէն յառաջ կամի վարդապետ դառնալ, այնպիսին ամեն մասնակ ծիծաղելի և արհամարհելի եղած է: Մենք կ'ուզենք յարգել Հորոյ իբրեւ քննադատ մը հայերէն լեզուի, բայց ո'չ կ'ուզենք վեր. մենք չենք ասողը, այլ սաստողն Ապրիլն է, մեծ պատկերասեր:

Մեր նախնեաց հանդեպ, մանաւանդ ոսկեդարուն հանձարներուն առջև, որ մեր գրականութեան հսկայ է. անմահ կորովներն են, ոչ միայն մենք պատկասելով կը խաւարահինք, և երբեմնի իմաստասիրաց աշակերտներուն պէս անոնց բերութեանց նմանող և հետեւող լինել պարծանք կը հաւարիք, այլ և նարպակեան գիտականներ, որոնք — պէտք է խոստովանիլ — յաղորդը են լեզուաբանական ձիւղին մէջ երբեմն բան զմեզ գերազանցել՝ միշտ հիացմունքով արտայայտուր են մեր հեղինակներուն լեզուի, շարադրութեան մասին:

Նորա ուսումնասիրել են բազմակողմանի կերպով մեր մատենագրութիւնը, մեր քերականութիւնը, մեր յատկաբանութիւնները (*idiotisme*) և կրցիր են մեկնութիւններով հանգստացնել իրենց ուսումնական խիղճը,

և ոչ թէ Հորոյի պէս նոր *idiotism*ներով ցեխտողն եւ ապականել մեր նախնեաց ունեղիկի լեզուի հիւստածքը: Հորոյ կրնայ գմեղ ալ նայն մեղքով պարտաւորեցնել: Բայց մեծապէս կը սխալի, վասն զի մեր տեսակետն իրենիցն շատ նոսր է. մենք՝ ինչպէս ասած ենք՝ « Ուղղագրութիւնը ազգային մատենագրաց » հրատարակութեան յառաջաբանին մէջ, փորձեր ենք տգետ կամ անուշադիր ընդօրինակողներու երեսնէ ներմուծած վրիպակներ ուղղել, իւրաքանչիւր մատենագրի ոգոյն համեմատ. իսկ Հորոյ կ'ոգէ, կը պահանջէ Ոսկեդարեան լեզուին կանոններ ղեկել, Եղիկի, Աղարանցեղոսի, Եղիշիի և այլն քերականական սխալները բռնել, շարադրութեան կարգը ձեր փոխել. «սրբագրել և ուղղել», և այլ պահանջ իրենապաշտութեան նուազով բռնածով պէս կը խօսի «քննադատն»:

Հորոյի ժեսար, թող ներքն ընթերցողք, և կատարած դերը հսկեղեղ մեր Ե դարու սուկալիթար հսկաներուն, սկսածոյ յիշեցնել կու տայ կրիովի փղի և... աստիկ բովանդակութիւնը: Սակայն այդպիսի է Հորոյի բաղձնքը, որիչ ոչ ինչ: Մենք սեխտով պիտի շարունակենք մեր ձամբան, և ինքն թող չգրկուի այդ միակ հաճայքից:

ՈՒՂԼԱԳՐՈՒԹԻՒՆԲ ԱԳԱՅԱԳԵՂՈՒՄԷՆ

«Վերջին Լուր» թերթի՝ մէջ կը գրէ Հորոյ. «Ըստ իս, ամեն այս տեսակ սրբագրութեանց համար իբր խարխիս ընդունելու է նախ՝ ՈՒՂԻՂ ԴԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆԸ (bons sens) Բ. ԼԵՃՈՒՆ ՈՐԻՆ»¹:

Եւ իսկապէս այս երկու պահանջուած յատկութիւններն զուրկ են Հորոյի «Գրական Հանելուկներ» խորագրի տակ գրած «Ուղղագրութիւնները». որով «Այս երկու ուղեցոյցներուն հակառակ — իրեն ըրած —

լուծմունք, մեկնաբանութիւնը անընդունելի վարկածներ կ'ըլլան»²:

Խնդրի առարկայ են մեր ըրած ՈՒՂԼԱԳՐՈՒԹԻՒՆԲ ԱԳԱՅԱԳԵՂՈՒՄԷՆ, զորս կը քննադատէ Հորոյ: Թէպէտ մենք մեր ուղղագրութեանց յառաջաբանի մէջ համաստեղն գրած էինք. «Կը յուսանք ներողամտութեան հանդիպել գիտնական աշխարհին՝ եթէ գտնուին բազմաթիւ ուղղելի կէտեր՝ սոյն Ուղղագրութեանց մէջ»: Ուստի Հորոյ եթէ գիտական աշխարհն լինէր, թափանցելով մեր գրածի միտքը, իրեն թոյլ պիտի չտար գրելու մեր հասցէին իւր անտեղի պատգամները: Բայց տգիտութիւնը միշտ անհամաստ եղած է և ամբարտաւան: «Եւրքսէք Փալորըմ»³էն զլորած տակաւի մը խլացուցիչ շառաշն, անոր դատարկութիւնը կը յայտնէ, որպէս թէ Հորոյի սնամէջ «Գրական Հանելուկներ» «Վերջին Լուր»ի սխանակներու մէջնէ:

Սկսինք Ազատագեղոսէն.

«Նորա և գտնելալի բժշկութեան տրամատոց օգտակարութեան բերեալ զպտուղս Լցուցանեն»: Մենք ուղղեր էինք «զպտուղս ուսուցանեն»: Հորոյ կը գտնէ որ «ուղիղ դատողութեան տեսակէն վաճառականները ժողովրդին բան սովորեցնելու պաշտօն չ'ունին»: Եթէ վաճառականը առևտրականի նեղ մտքով առնուի, թերեւս իսկ լայն իմաստով, հաւասարապէս կը վերաբերի՝ նաեւ ուսումնական և մտաւորական աշխարհին, այսպէս կան վաճառականներ բանին Աստուծոյ, իմաստութեան պատուական մարգարտին, գիտութեանց, և այլն:

Հորոյ ծներ, աներ և մեծցեր է Դրածոյ Զարչիի գովականներու մէջ, հոն տեսեր է ծալապատիկ առևտրականներ, հարկաւ սոքա պաշտօն չունին բան սովորեցնելու, թէպէտ ինքն իսկ անոնցէն ոստիկանապետութեան վերաբերեալ կարգ մը բաներ սովորած է:

1. «Վերջին Լուր» Թ. 3118. 28 Մայիս 1924.

2. Անդ.

3. Անդ.

Մենք Ագաթանգեղոսի մէջ Ստամբուլի տեսակի վաճառականներ չնկատեցինք, այլ հին աշխարհի վաճառականներ, որոնք ա՛մէն բանով կը գրադէին, գիտնական մարդիկ ալ չէին պակսեր մէջերնին, որոնք աշխարհէ աշխարհ պտըտելով կը քաղէին տեղեկութիւններ, կը սովորէին բաներ որ իրենց աշխարհի մէջ չկային, և ի վերադարձին թէ՛ ապրանքը կը վաճառէին ու թէ՛ անոր վերաբերեալ գիտութիւնն: Արդ այս պարբերութեան մէջ մենք ի նկատի առնելով «բժշկական օգտակար խոտերու ներածութիւն», համարեցանք որ այդ ճիւղին նուիրուած անհատներ, կրնանային և մասնագետը լինել. մարդիկ որք կոչուած են բուսագիտութեամբ զբաղիլ և են Herboriste դեղախոտ ժողովողը և վաճառողը: Դեղախոտեր ժողովելու համար հարկաւոր էր ունենալ պատկանեալ գիտութիւն. դոցա մասին լիզրէի բաղգիրքը կը գրէ. Herboriste. — 1°. Celui qui vend des herbes employées comme médicaments. Il est délivré à l'herboriste un certificat d'examen signé dans les écoles par trois examinateurs et dans les jury par tous les membres. — 2°. Celui qui connaît les simples. Խտակցիք Semplicisti կոչեն: Նոյն պարտականութիւնն ունէին հին և նոր աշխարհի մարդիկ: Մեր գիտութիւնը ենթադրել տուաւ, որ ճարպիկ Հայ վաճառականը, կրնար նաև դեղախոտերու մասնագէտ մը լինել, և իւր երկար ճամբորդութեան պտուղները, ծանօթութիւններ պիտանի իրաց, զոր կ'ամբարէ օտար աշխարհի գիտնականներէն, կը դառնար վաճառելու այո՛, բայց սովորեցնելով նաև անոնց սեփական զօրութիւնը:

Չնայած որ մեր և Հորոյի հայեցակէտերը, ենթարկուած են այն միջնորոտին յորում զարգացիր ենք, այնուհանդերձ կ'ընդունինք, որ Հայաստանի մէջ կային արդէն Դեղախոտ հաւաքողներ, բժշկական արուեստով պարզեղ անձինք, որոց Պրոֆ. ՏՈՅՔԸ լեցնելու համար, հետո աշխարհներէ մեր վաճառականները բժշկութեան

համար օգտակար արմատներ կը բերէին, որոց սովորեցնելու պաշտօն ալ չունէին. սակայն այն պարագային որ բերած խոտերը և արմատները բնաւ անհանօթ են մեր աշխարհին, ի՞նչ կ'ըսէ Հորոյ, պաշտօն կամ պարտականութիւն մը ունէին նախ սովորելու և ապա սովորեցնելու հայ հերթորիստին բերուած արմատներու և բոյսերու գաղտնիքը:

Եթէ շնորհնք անգամ որ ո՛չ պաշտօն և ոչ պարտականութիւն ունենային «Ուսուցանելու», այնուհանդերձ Հորոյ և Թիֆլիզի տպագրիչը այնպիսի թիւն մատնուած են. Հորոյ՝ լեզուի ողիւն չըմբռնելուն համար, միւսներն՝ տիւմարի մը նորաժուտ բառն փոխանակ արտաբանելու ոսկեղինիկ շարագրութեան միջէն, անցուցեր են իրենց համեմատած տպագրութեան մէջ: Եւս և ի բաց թողով Հորոյի քերականական կոկողաբանութիւններն, խնդրոյ առարկայ եղող պարբերութիւնն զպրոցիտդայոց համար պիտի գրէինք. «Նոքա բերեալ զարմատս օգտակարս տենչալի բժշկութեան» և այլն. իսկ պահելով ոսկեղէն լեզուն պիտի ուղղենք. «Նոքա և Ըգտենչալի բժշկութեան արմատոց օգտակարութեան բերեալ՝ (խնդրոցայ կամ կարօտեմն) ԶՊԻՏՈՅՈՒՆ լցուցանեն»: Ուրեմն վաճառականները բժշկութեան կամ բժշկներու համար օգտակար արմատներ բերելով անոնց պետքը, կարօտութիւնը, պատարիւնը կը լեցնեն: Բնաւ կարիք չկայ Թիֆլիզի իսկ ուղղագրութեան «զպիտոյսըն» յաւելումին, որ հայերէն չէ և անուղղելի թողուած «զպիտոյսըն» Հորոյի ճաշակը պիտի դառնացնէ:

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԿՈՐԻՆԷՆ. — Շատ կը ցաւի որ Հորոյ ո՛չ բնագիրը գիտէ հասկանալ և ոչ մեր ուղղագրութեանց հետեոյականութիւնն: Ե. հատուածին մէջ բնաւ կարիք չկայ «այլոց»ի վրայ դնել յտառը, վասն զի սեռականը շատ գեղեցիկ է իմաստով քան բացառականը, Յովսէփի հրամանը կը հասնի իրեն. իսկ միւս աշաւկերտակցներուն ալ քաջաբերութիւնը, ոչ Յովսէփէն, ոչ աշակերտակցներէն:

Չ. հատուր «Ուստի և իմ մասնաւոր աշա-
կերտութեամբ, վիճակ առեալ» ուղղա-
գրութիւնը մասամբ ընդունելի կը համարի,
«աշակերտութեան վիճակեալ», իսկ միւս
ենթադրութիւնն ոչ, կը յուսալինք որ
Հորոյ լուսաւորէր մութը, քայքայ ինքը խա-
ւարը անելի թանձրացուցեր է կորեան
պարբերութիւնը անիմաստ ստորակէտերով
բաժանելով, և խանգարելով բնագրի միտ-
քը, մանաւանդ իւր իսկ կողմէն յաւե-
լուածովն, որ իսպառ անտեղի է: Վասն
զի կորին բաւական պայծառ կերպով
կ'ըսէ, թէ անաշուտ (իրաւացի) հրամանը
ընդունելէն վերջը, կը փութայ յանձին գոր-
ծադրել ինչ որ արդէն կը մտածէր իւր
վարդապետի մասին «յիշատակարանս ա-
ռանձին մատենանշան ծաղկեցուցանել»
փութանակի և առանց յապաղելոյ զա-
ռաջի եղեալն մատենագրել, զայն «գոր ի
խորհրդանոցի մտացն» երկար ժամանակ
միայնակ հոգի և մտածութեան նիւթ ըրած
էր: Ուստի Հորոյ իւր «փոյթ յանձին կա-
լայն» թող փութանակի ծածկէ ընդ հոգով
մատենագրի մաքուր շունչն չապականելու
համար:

Իսկ «Էւ իմ մասնաւոր աշակերտու-
թեան վիճակեալ»ի պատմականորէն բա-
ցատրութիւնը ուրիշ անգամի կը թողունք:
Ը. հատուածը. «Չորս և մեր համօրէն
աղաչեալ երկախառնել ընդ մեզ աղօթիւք»
մենք փոխած էինք երգախառնել, և Հորոյ
այս ուղղագրութիւնը «անիմաստ» կը
գտնէ, և անոր համար ներուժն կը խնդրէ:
Յիւրաւի ներման արժանի է, գոցեա նա-
խագագուժն ունեցած ըլլար թէ բողոքո-
վին անիմաստ բռներն են ասածներն և
մատենագրի մտքէն շատ հեռու: Վասն զի
Յովսէփի հեռու է, հեռու են և միւս աշա-
կերտակիցները, Հայաստանի ժիւր ժա-
մանակներն են և նոցա արդէն կրօնական
կոխնեքուն գործունեայ կերպով կը մաս-
նակցէին, պաշտպանելով Հայ ժողովուրդն
Պարսից յարձակումներուն դէմ. մինչ կո-
րին վրահայոց եպիսկոպոսութեան վիճա-
կած լինելով, աւելի խաղաղ միջավայրի
մէջ կ'ապրէր, և միւս աշակերտակիցնե-

րու պէս հայրենիքէն տարիներով դուրս
մնացած չլինելով, աւելի ապրել էր Ս.
Մեսրոբի հետ և բարեբախտութիւն ունե-
ցած էր անշուշտ՝ մահուանն ալ ներկայ
գտնուելուն, մինչ միւսներն զրկուեցան:
Ուստի Յովսէփ և միւսներն կը խնդրեն
անկեց՝ որ զրէ վարդապետի կենսագրու-
թիւնն, կորին իւր կրտսերութիւնն և ան-
բաւականութիւնն պատճառելով այսպիսի
գործի մը ձեռք զարնելու, ինչպէս սովո-
րութիւն է եկեղեցականաց և հոգեւոր ան-
ձանց, ինքն ևս յանձնողներու աղօթքը յօգ-
նականութիւն կը խնդրէ, և ոչ անոնց
նիւթական աջակցութիւնը: Ուստի կորին
պարզապէս կ'աղաչէ իւր ընկերակիցներն
միմանալ իրեն հետ աղօթքով, յանձնարա-
րելով զինքն աստուածային շնորհքին,
որպէս զի կարենայ յաջողութեամբ գործն
ի գլուխ տանել: Արդ ԵՊԳՐ ոչ այլ ինչ
է թէ ոչ աղօթք, օրհնաբանութիւն, զո-
հարանութիւն հոգեւոր մտքով, ասուած է
Ս. Գրոց և Ս. Հարց երկախութեանց
մէջ, որով իրաւունք համարեցանք իմաս-
տասիրաբար ուղղագրել կորինը. «Չորս
և մեր համօրէն աղաչեալ երգախառնել ընդ
մեզ աղօթիւք, յանձնարարութեամբ աս-
տուածեղէն շնորհացն», իսկ երկախառնել
որ եկախեալ գործակից և վաստակակից կը
նշանակէ, անկարելի էր Յովսէփին և ա-
շակերտակիցներուն, որոնք միայն աղօթ-
քով և օրհնաբանութեամբ կրնային սատար
լինել, ուրիշ ոչնչով:

Թ. «Էւ միւս ոմն բովանդակ արդա-
ւութեամբ ի վերայ համատարած լեռնա-
ցելոյ աստուածապատիժ ծովուն, հանդերձ
ամենայն շնչականօք տարեւոր ժամանակօք
նառակոց պահեալ»: Մինք գրած էինք
Նառագնաց պահեալ: Հորոյ կը զոչէ. քնա-
տեղի չկայ, օ՛ն անդր. որովհետեւ նաւա-
գնացն, navigateur, navigation ասել
է: Բաւական գուարճալի է Տապանի նկա-
րագրութիւնն, որ — ո՛չ թի, ո՛չ առագաստ
ունէր — պատահութեամբ ասում է, իբր թէ
միջի բնակիչներէր ըլլար... և պէտք է
աւելացնենք թէ և Ո՞՞՞ ՂԵԿ ԵՒ Ո՞՞ խԱՐԻՍԻ
ունէր: Բնագրի իմաստն է թէ Աստուած

տարեւոր ժամանակ Տապանը և մէջինները ջրի վրայ պահեց, «Նաւակաց պահեալ»։ Բայց որովհետեւ համատարած ծովի երեսին Նաւակոյն չկար, ուր Խարխիս ձգէր և ան- շարժ կայէր, և ոչ զիկ մը որ ընթացքը ուղղէր, ուստի. Իրնդ. է 18. կ'ըսէ «յուէր Տապանն ի վրայ ջրոց. ուրեմն նաւակաց չէր ըստ մտաց Հորոյն»։ Իսկ մեր ուղ- ղագրութիւնն համաձայն էր նաև Սողոմոնի իմաստութեան Գրքի Ժ. 4. «Վասն որոյ և զհեղեղեալ երկիր՝ միւսանգամ փրկեաց իմաստութիւն» չնչին փայտիւ արգարոյն Նաւակետեայ, այսինքն Նաւագեաց պահեալ. հոս անշուշտ Navigateurի և Naviga- tionի իմաստն ունի. Ինչ կ'ըսէ տիւրացու Հորոն։

ԺԲ և Ի ուղղագրութեանցս մասին գրածներն շաղփաղփութիւնը են և չարժեն պատասխանի։

Հ. Գ. ՆԱԶԱՊԵՏԵԱՆ

ՀԱՅ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԶԵՌԱԳԻՐՔ

Ս. ՂԱԶԱՐՈՒ ՎԱՆՔԻՆ

(Շար. տես Բազմավէպ, 1924 էջ 169)

ԺԵ. ԵՒ ԺԶ.

ԲԺՇԿԱՐԱՆ ԱՄԻՐՏՈՒՎԱԹԱՅ

Ամիրտուվաթ Ամասիացի բժշկին բոլոր գործերը պարունակող ձեռագիր մ'է այս, երկու մեծագանգուած հատորներ, որոնց առաջինը (օգուտ թշկուարեանն է և Ախրա- պատիւը, իսկ երկրորդը Անգիտաց Անպետը։

Սկիզբը և վերջը կը կարդացուին բուն Ամիրտուվաթի գրած Յիշատակարանները, զորս տեսանք արդէն վերեւ նշանակուած ձեռագիրներու ուսումնասիրութեան առ- թիւ։

Ա. Հատորը կաշէկազմ, լաւ պահուած, ունի 27, 5 հարիւրորդամեղր մեծութիւն, 20 հարիւրորդամեղր լայնութիւն, և 4 հարիւրորդամեղր թանձրութիւն։ Թուղթը

բամբակեայ է, գիրը նոսր, երկսիւն՝ բայց ոչ գեղեցիկ. կը բաղկանայ 250 թերթէ, 500 էջ գրութեամբ, և կը կրէ՝ Ս. Ղա- ղարու ձեռագիր մատենաներու 1712 թուահամարը։

Այս Հատորին մէջ չկայ ընդօրինակու- թեան թուականը, բայց ամենավերջին էջին վրայ կը գտնուի ստացողին մէկ Յի- շատակարանը, որ է՝

« Բուսոյժոմիս քրիտիկն համարոյէ ԵՃ « (500) երես ԲՃԾ (250) բուխր է, և որ « հսկողիպիք այս պատուայիսն գրոյս որ մին « է ըստայցոմ և միտս է մաշֆիտին, « հոգեակի տեվամ. և որ հսկողիպի այս « գրգրուս, յիշեցէք սեփաստիայցի քէլ Ներ- « սեւեց քոս. Յակարի որդի տիրացոս փա- « նոս և որդուն յակարիկին և յամեւ. յա- « րեւմեղմ յիշեցէք մի հայր մեր, և որ « յիշի յիշայ լիցի Քրիստոսի, ստտոմոյ « մերոյ ամեւ »։

Սոյն Յիշատակարանէն կ'իմանանք, որ բժշկարաններս, որուն մէկ Հատորին հա- մար միայն Սոսանամն անունը կու տայ (Անգիտաց Անպետն է այս) և միւսին Միսֆրիտոր (օգուտ բժշկութեանը), վերա- բերած է Քէլ-Ներսէսեանց թոռ Սիւրա- տացի Տիրացու Փանոսին, որ իր ամե- նախակ ու սխալ գրութեամբ կ'արձանագրէ վերագրեալը։

Սոյն Յիշատակարանին վերջը կը դնէ իր ստորագրութիւնը ընդելուզեալ գրերով Ստեփանոս, և վրան 1114 տանկագիր թուականը, որ անշուշտ Հայկականն ըլ- լալու է և կը համապատասխանէ 1737 թուականին։

*

Բ. Հատորը կազմով, զորով և չափով չի տարբերի առաջինէն, միայն թէ կը բաղկանայ 245 թերթէ՝ 488 էջ գրու- թեամբ, և կը կրէ՝ 1713 թուահամարը։ Անգիտաց Անպետն է սա, որուն վերջը գրուած է Ամիրտուվաթի ծանօթ ոտանա- լոր Յիշատակարանը, և անմիջապէս վարը կը կարդացուի ընդօրինակութեան թուա- կանը և տեղը ու գրիչին անունը՝ այսպէս,